

ХАЛҚАРО РАҚОБАТ ВА УНИНГ МЕНЕЖМЕНТГА ТАЪСИРИ

Суюнов Дилмурод Холмуродович

Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби, иқтисод фанлари доктори профессор

Исмаилов Бекзод Махмудович

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги

"Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби"

магистр тингловчи,

Аннотация: Ушбу мақолада халқаро рақобатнинг мазмуни, унинг замонавий жаҳон бозорида намоён бўлиш шакллари ҳамда компаниялар менежментига кўрсатаётган таъсири таҳлил қилинади. Глобаллашув, рақамлаштириш, таъминот занжирларининг қайта тузилиши ва истеъмолчилар талабининг динамик ўзгариши раҳбариятдан анъанавий бошқарув усуллари қайта кўриб чиқишни талаб этаётгани асосланади. Шунингдек, стратегик бошқарув, инновацион фаолият, кадрлар сиёсати, маркетинг қарорлари ва риск-менежментда халқаро рақобат таъсирининг ўзига хос хусусиятлари ёритилади. Мақолада компаниялар барқарор рақобатбардошлигини таъминлаш учун ташкилий мослашувчанлик, маълумотларга асосланган қарор қабул қилиш, бренд капитални кучайтириш ва инсон капиталига инвестиция киритиш муҳим экани кўрсатилган.

Abstract: This article analyzes the essence of international competition, its contemporary forms in the global market, and its influence on company management. It argues that globalization, digital transformation, restructuring of supply chains, and rapidly changing consumer demand require managers to revise traditional approaches to governance. The paper highlights the specific impact of international competition on strategic management, innovation activity, human resource policy, marketing decisions, and risk management. It concludes that organizational flexibility, data-driven decision making, stronger brand capital, and systematic investment in human capital are essential for sustaining competitiveness.

Калит сўзлар: халқаро рақобат, менежмент, стратегик бошқарув, инновация, рақамли трансформация, риск-менежмент, инсон капитал, глобал бозор.

Keywords: international competition, management, strategic management, innovation, digital transformation, risk management, human capital, global market.

Кириш

Халқаро рақобат бугунги кунда корхона фаолиятини баҳолашда энг муҳим ташқи омиллардан бири ҳисобланади. Миллий бозор чегараларининг шартли тус олиши, трансмиллий компаниялар фаоллигининг ортиши, электрон савдо ва рақамли платформаларнинг кенгайиши натижасида ҳатто ички бозорда ишлаётган корхона ҳам глобал рақобат босимида дуч келмоқда. Шу боис рақобатни фақат нархлар кураши

сифатида эмас, балки сифат, тезкорлик, инновация, бренд, сервис ва бошқарув маданиятининг ўзаро уйғунлиги сифатида талқин этиш зарур.

Замонавий менежмент назариясида рақобат муҳити стратегик қарорларни шакллантирувчи асосий детерминантлардан бири сифатида кўрилади. Агар илгариги даврда корхона ички ресурсларини самарали таксимлаш устувор бўлган бўлса, ҳозирги шароитда ташқи муҳит ўзгарувчанлигини доимий мониторинг қилиш, бозор сигналларини тез англаш ва тезкор адаптация қобилияти ҳал қилувчи аҳамият касб этмоқда. Халқаро рақобат кучайган сари менежментнинг функциялари ҳам анъанавий маъмурий назоратдан стратегик лидерликка қараб силжийди.

Мақоланинг мақсади халқаро рақобатнинг менежмент тизимига таъсир йўналишларини назарий ва амалий жиҳатдан очиқ бериш, шунингдек компаниялар учун самарали бошқарув механизмларини таклиф этишдан иборат. Тадқиқотда қиёсий таҳлил, тизимли ёндашув, менежмент назарияси ва халқаро иқтисодий жараёнлар бўйича манбаларни умумлаштириш усулларидан фойдаланилди.

1. Халқаро рақобатнинг мазмуни ва замонавий хусусиятлари

Халқаро рақобатнинг асосий хусусияти шундаки, у корхоналарни фақат маҳаллий рақиблар билан эмас, балки бошқа мамлакатларда жойлашган, турли институционал муҳитда шаклланган ва катта молиявий ҳамда технологик имкониятларга эга субъектлар билан ҳам беллашишга мажбур қилади. Бу жараёнда рақобатнинг иқтисодий, технологик, ахборотий ва репутацион ўлчамлари бир-бири билан чамбарчас боғланади.

Сўнгги йилларда жаҳон савдоси ва инвестиция оқимларидаги ўзгаришлар компаниялар учун рақобат мезонларини янада мураккаблаштиради. Расмий халқаро ҳисоботларда глобал савдо ва инвестиция муҳитида бир вақтнинг ўзида ҳам рақамли хизматлар улушининг ўсиши, ҳам геосиёсий бекарорлик, тариф ва нотариф тўсиқлар таъсирининг ортиши қайд этилмоқда. Бу эса менежментдан самарадорлик билан бирга чидамлилиқни ҳам стратегик мақсад сифатида белгилашни талаб қилади.

Портернинг рақобат устунлиги тўғрисидаги қарашларига кўра, компания устунлиги ёки харажатларни камайтириш, ёки дифференциация, ёки маълум сегментга йўналиш орқали шаклланади. Бироқ халқаро рақобат шароитида мазкур модел инновацион тезлик, мослашувчан ташкилий тузилма, маълумотларга асосланган бошқарув ва таъминот занжирларининг географик диверсификацияси билан тўлдирилиши лозим.

2. Халқаро рақобатнинг стратегик менежментга таъсири

Халқаро рақобат стратегик менежментнинг мазмунини ўзгартиради. Аввало, компания миссияси ва узоқ муддатли мақсадлари бозор ҳажми ёки сотув ўсиши билан чекланмай, технологик позиция, халқаро бренд имижи, экспорт географияси ва инновацион лидерлик каби мезонларни ҳам қамраб олади. Стратегия ишлаб чиқиш жараёнида ташқи муҳитнинг кўп сценарийли таҳлили муҳим аҳамиятга эга бўлади.

Иккинчидан, стратегик қарор қабул қилиш жараёни тезлашади. Глобал бозорда рақобат афзаллиги кўпинча тезкор жавоб бериш қобилияти билан белгиланади.

Шунинг учун менежмент тизимида бюрократик босқичларни қисқартириш, горизонтал коммуникацияларни кучайтириш ва ўрта бўғин раҳбарларининг қарор қабул қилиш ваколатини кенгайтириш мақсадга мувофиқ. Акс ҳолда корхона бозордаги ўзгаришларга кеч жавоб қайтаради.

Учинчидан, стратегик режалаштиришда рискларни ҳисобга олиш даражаси ошади. Валюта курслари тебраниши, логистикадаги узилишлар, сиёсий чекловлар, экспорт стандартлари ва рақамли хавфсизлик билан боғлиқ муаммолар халқаро фаолият юритувчи компаниялар учун доимий таҳдид манбаи ҳисобланади. Шу боис рақобатбардош стратегия фақат фойда келтирувчи эмас, балки ташқи шокларга бардошли бўлиши ҳам керак.

3. Операцион менежмент, инновация ва инсон капитали

Халқаро рақобат операцион менежментда харажатлар самарадорлиги ва жараёнлар шаффофлигига бўлган талабни кучайтиради. Жаҳон стандартларига мос сифат назорати, тайм-менежмент, логистика, ресурслардан тежамкор фойдаланиш ва автоматлаштириш даражаси корхона рақобатбардошлигини белгилайди. Шу нуқтаи назардан, Lean management, benchmarking ва business process reengineering каби усулларни жорий этиш муҳимдир.

Инновация халқаро рақобатда узоқ муддатли устунлик манбаи сифатида намоён бўлади. Агар корхона фақат мавжуд маҳсулот ёки хизмат билан чекланса, унинг устунлиги қисқа муддатли бўлади. Шунинг учун R&D, маҳсулот дизайни, рақамли сервислар, маълумотлар таҳлили ва интеллектуал мулкни ҳимоя қилиш менежмент кун тартибининг марказий қисмига айланиши керак.

Кадрлар бошқарувида ҳам сифат жиҳатидан янги талаблар шаклланади. Халқаро рақобат ходимлардан нафақат касбий билим, балки тил кўникмалари, мултикультурали муҳитда ишлай олиш, рақамли воситалардан фойдаланиш ва мижозга йўналган тафаккурни талаб қилади. Бу эса HR-менежментни оддий кадрлар ҳисоби юритишдан стратегик инсон капитали сиёсатига айлантиради.

Раҳбарлик услуби ҳам ўзгаради. Авторитар ва қотиб қолган бошқарув моделлари юқори рақобат муҳитида самарасиз бўлиб боради. Натижага йўналган, иштирокчи, мотивация берувчи ва билим алмашишни рағбатлантирувчи лидерлик модели жамоанинг инновацион салоҳиятини фаоллаштиради. Демак, халқаро рақобат раҳбардан фақат назорат эмас, балки умумий мақсад атрофида интеллектуал мобилизацияни ҳам талаб қилади.

4. Маркетинг, бренд ва риск-менежмент бўйича амалий хулосалар

Халқаро рақобат шароитида маркетинг менежментининг вазифаси фақат маҳсулотни сотиш эмас, балки глобал қиймат таклифини шакллантиришдан иборат. Мижозлар талабининг сегментларга бўлиниши, онлайн-каналларнинг аҳамияти ортиши, брендинг ва репутацион капиталнинг стратегик ресурсга айланиши компанияни бозор билан доимий мулоқотда бўлишга мажбур қилади. Шу сабабли

маркетинг қарорлари аналитик маълумотлар, истеъмолчи тажрибаси ва рақобат разведкаси асосида қабул қилиниши керак.

Риск-менежмент эса халқаро рақобат шароитида алоҳида функционал бўлим эмас, балки бутун бошқарув тизимининг таркибий қисмига айланиши лозим. Компания стратегик, молиявий, операцион, киберхавфсизлик ва репутацион рискларни ягона карта асосида баҳолаши, ҳар бир риск учун эҳтимол ва таъсир даражасини ҳисоблаб чиқиши зарур. Бу жараён корпоратив бошқарувда масъулият, ички аудит ва комплаенс механизмларини кучайтиришни талаб қилади.

Ўзбекистон шароитида йирик ва ўрта компаниялар учун халқаро рақобатга мослашишнинг энг муҳим йўналишлари қуйидагилардан иборат: экспортбоп маҳсулотларни ривожлантириш, халқаро сертификатлаштиришни кенгайтириш, рақамли трансформацияни тезлаштириш, таъминот занжирларини диверсификация қилиш ва кадрлар салоҳиятини мунтазам ошириш. Шу билан бирга, университетлар, тадқиқот марказлари ва бизнес ўртасида кооперацияни кучайтириш инновацион менежментнинг институционал асосини мустаҳкамлайди.

Хулоса

Хулоса қилиб айтганда, халқаро рақобат менежментнинг барча функцияларига тизимли таъсир кўрсатади. У стратегияни янада чуқур таҳлилга асослашни, ташкилий тузилмани мослашувчан қилишни, инновацияга сармояни оширишни ва инсон капиталини устувор ресурс сифатида кўришни тақозо этади.

Самарали менежмент рақобат муҳитининг босимида пассив реакция эмас, балки ушбу босимдан янги қиймат яратиш имконияти сифатида фойдаланиши керак. Бунда рақамли технологиялар, билимларни бошқариш, сифат маданияти ва рискларни олдиндан баҳолаш барқарор устунлик манбаига айланади.

Демак, халқаро рақобатни тўғри англаган ва уни бошқарув тизимида интеграция қила олган компаниялар нафақат ташқи бозорларда муваффақият қозонади, балки ички бозорда ҳам юқори самарадорлик ва барқарор ўсишга эришади.

REFERENCES

1. Suyunov D. X. Corporate governance mechanism: problems and solutions. Monograph // T.: Academia. – 2007. - T. 200.
2. Suyunov, D., and Elmurod Abdusattorovich Khoshimov. "Methodological aspects of assessing the effectiveness of corporate governance in joint-stock companies. Scientific electronic journal" Economics and innovation technologies " 2 (2018).
3. Suyunov D. H. The main problems of corporate governance and ways to solve them //EPRA International Journal of Economic Growth and Environmental Issues (EGEI) ISSN. – S. 2321-6247.

4. Suyunov D. H. The main problems of corporate governance and ways to solve them //EPRA International Journal of Economic Growth and Environmental Issues (EGEI) ISSN. – S. 2321-6247.
5. Davletyarov M. A., Suyunov D., Kenjabaev A. T. Digitalization of the economy: concepts, problems and implementation strategy //Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development. – 2023. – T. 12. – S. 209-218.
6. Davletyarov M. A., Suyunov D., Kenjabaev A. T. state regulation of digital transformation of the economy / / American Journal of Business Administration, Economics and banking. – 2023. - T. 9. - S. 145-150.
7. D X Suyunov, N K Ėrmatova. Sifrovaya transformatsiya protsessov upravleniya personalom v kommercheskom banke. Journal of new century innovations 43 (4), 75-78.
8. 24. D.X.Suyunov, A.T.Kenjabayev. Elektron tijorat.darslik. 2023 yil. 450 bet.
9. S D Kholmuradovich, RH Yuldashevich. The Role Of Foreign Investments In The Development Of Small Business And Private Entrepreneurship.EPRA International Journal of Socio-Economic and Environmental Outlook (SEEO).
10. S D Kholmurodovich, T D Shermonovna. The role and importance of digital technologies in the development of enterprises. The American Journal of Social Science and Education Innovations 4 (02), 15-19.
11. To'Raqulov Botirturdiboy, S D Xolmuradovich. Umumiy ovqatlanish korxonasini faolyatini rivojlantirishda marketing strategiyalaridan foydalanish va swot tahlili takomilashtirish.Ta'lim fidoyilari 25 (5), 149-156.
12. To'Raqulov Botirturdiboy, S D Xolmuradovich. Umumiy ovqatlanish korxonalari faolyatini rivojlantirishda marketing strategiyalaridan foydalanishni takomilashtirish.Ta'lim fidoyilari 25 (5), 157-164.